

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΦΡ. ΦΡΟΕΒΕΛ

Ἐκ τοῦ ἐγχειριδίου τῆς κομῆσεως

B. v. Marenholtz-Bülow.

Ὁ Φρειδερίκος Φρόεβελ (F. Froebel) ἐγεννήθη τὸ 1782 ἐν Oberweisbach ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ τοῦ Schwarzburg-Rudolstadt τῆς Θουριγγίας. Ὁ πατήρ του, ἐρημέριος ἐν τῇ ἐξοχῇ ἀνέθρεψεν αὐτὸν ἐν εὐλαβείᾳ καὶ χριστιανικῇ ἀρετῇ.

Νεώτατος ἔτι ὢν, ὁ Φρειδερίκος ἔχασε τὴν μητέρα του καὶ ἐστερήθη οὕτω τῶν περιθάλψεων ὡς καὶ τῆς τρυφερᾶς, συνετῆς καὶ ἀφωσιωμένης στοργῆς, ἧς ἡ παιδικὴ ἡλικία τοσαύτην ἔχει ἀνάγκη. Ἀλλ' ἴσως ἡ περίστασις αὕτη μάλιστα, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς πηγὴ τῆς ἀφοσιώσεως, μεθ' ἧς βραδύτερον ὑπερησπίσθη τὸ ζήτημα τῆς διὰ τῶν μητέρων ἀγωγῆς τῶν παιδίων.

Αἱ δ' ἐπισκέψεις, ἃς μετὰ τοῦ πατρὸς του ἔκχμυεν ἐν ταῖς καλύβαις τῆς παροικίας, ἡ δυστυχία ἣν ἐν αὐταῖς ἀπῆντα, αἱ ποικίλαι οἰκογενειακαὶ σκηναί, εἰς ἃς πρερύσκετο, συνετέλεσαν τὰ μέγιστα ν' ἀναπτύξωσιν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ νεανίου τὴν ἀγάπην τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὸν πόθον τοῦ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν δεινῶν, ἅτινα ἠδυνήθη οὕτω νὰ παρατηρήσῃ.

Ἐσπούδασεν εἰδικῶς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν. Ἀφοῦ δὲ διῆλθεν ἔτη τινὰ ἐν Ἑλβετίᾳ παρὰ τῷ Πεσταλότῃ, ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς Γερμανικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ἐν τῷ τάγματι τοῦ στρατηγοῦ Lutzuw. Διορισθεὶς ὁμοῦ βραδύτερον ἐπιθεωρητῆς τοῦ ὀρυκτολογικοῦ μουσείου ἐν Βερολίνῳ, ἐγκατέλειψε μετ' οὐ πολὺ τὴν προσοδοφόρον ταύτην θέσιν, προτιμῶν, καὶ μετὰ πικρῶν στερήσεων ἀκόμῃ, ν' ἀφιερῶσιν ὅλον τὸν καιρὸν του εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῆς ἰδέας, ἣν πάντοτε εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν, τῆς τελειοποιήσεως δηλαδὴ τῆς τῶν παιδίων ἀγωγῆς, ἣν ἐθεώρει ὡς ἀφετηρίαν τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἰδρυσεν τὸ πρῶτον κατὰστημά του ἐν Keilhau, μικρῷ χωρίῳ τῆς Θουριγγίας, ὅπου τὸ σχολεῖόν του, διατηρούμενον ὑπὸ τῶν πέριξ κατοίκων, ὑφίσταται μέχρι τῆς σήμερον.

Ὁ οἶκος, ὃν αὐτόθι εἶχεν ἐνοικιάσει δὲν ἐπῆρκει, ὅπως τοποθετήσῃ δεόντως τοὺς μαθητάς του· μέχρις οὐ δὲ αἱ νέα οἰκοδομαὶ τελειώσωσιν, ὁ Φρόεβελ ἔλαβεν ὡς κατοικίαν του αὐτὸν τὸν ὄρνιθῶνα. Μόλις παρέσχεν ἑαυτῷ τ' ἀφρευκτα, περιορίζων εἰς δύο ἄρτους τὴν προμήθειάν του ὁλοκλήρου ἑβδομάδος καὶ σημειῶνων διὰ τῆς κινωλίας τὸ μερίδιον ἐκάστης ἡμέρας.

Κατὰ τὰς περιόδους, ἃς χάριν τῆς διακδόσεως τοῦ συστήματός του ἐνήργει, πλειστάκις διενυκτέρευεν ἐν ὑπαίθρῳ, οἰκονομῶν οὕτω τὴν δαπάνην τοῦ ξενοδοχείου, ὅπως μεταχειρισθῇ αὐτὴν πρὸς ἀνατροφὴν πτωχοῦ παιδίου.

Ἐν τούτοις μετὰ πολυετῆ πείραν ἀνεγνώρισε τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐφαρ-

μόση τὸ σύστημά του εἰς παιδία νεώτερα ἐκείνων, ἅτινα ἐδέχτο ἐν Keilhau ἀφῆκε λοιπὸν τὴν διεύθυνσιν τοῦ σχολείου ἐκείνου εἰς τινὰς συγγενεῖς του καὶ προτεπάρησε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν περὶ τῶν νηπιακῶν κήπων ἰδέαν του. Ὅπως ἀναπτύξῃ ταύτην, συνέστησε σειρὰν παραδόσεων, ἱδρύσασκε δὲ βραδύτερον νηπιακοὺς κήπους ἐν πολλαῖς πόλεσι τῆς Γερμανίας, ὡς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλβετίας.

Ἄλλ' ὁ θάνατος ἐστραμμάτησεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς φιλανθρωπικῆς καὶ πλήρους ἀφρασιώσεως ὁράσεως τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὅστις εἰ καὶ ἐστρεῖτο ἰδίων τέκνων, καθιέρωσεν ὁμῶς ἐκυτὸν καὶ ὀλοκλήρην εἰς τὴν εὐτυχίαν τῶν ἐμπειπιστευμένων αὐτῷ ἄλλοτρίων. Ἀπεβίωσε τὴν 21 Ἰουνίου 1852 ἐν Marienthal, ὅπου εἶχεν ἱδρύσει διδασκαλεῖον πρὸς μόρφωσιν νέων διδασκαλισσῶν.

Ὁ Φρόβεελ εἶχε νὰ καταβάλῃ μεγάλα προσκόμματα, ἀλλ' ἡ ἰδέα του δὲν ἠννοήθη εἰμὴ κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς του ἔτη. Τὴν σήμερον δὲ οἱ νηπιακοὶ κήποι εἶναι διαδοδομένοι ἐν Γερμανίᾳ καὶ εἰσηγμένοι εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὸ Βέλγιον¹. Καθ' ἑκάστην δ' ἐλαττοῦται ἡ ἀντίπραξις, ἣν, ὡς πᾶν νέον σύστημα, εἶχεν ἀπαντήσῃ κατ' ἀρχάς.

Ὅταν βραδύτερον γράψωσι τὸν βίον τοῦ Φρόβεελ καὶ κρίνωσι τὸ ἔργον του, βεβαίως θέλει χαιρετηθῆ ὡς εἰς τῶν μεγαλειτέρων εὐεργετῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς ἐν τῶν σπανίων ἐκείνων ὀργάνων τῆς προνοίας, ἅτινα ὀλοκλήρως καθιεροῦνται εἰς τὴν διαδόσιν ἰδέας τινός, ὡς εἰς τῶν πιστῶν ἐκείνων ὀπαδῶν τοῦ Χριστοῦ, οἵτινες ἀκολουθοῦντες τὰ ἔχνη του καὶ ἀπαρνούμενοι ἐκυτοῦς, παραδίδονται ἐκουσίως καὶ μετὰ χαρᾶς εἰς θυσίαν ὑπὲρ τῶν ὁμοίων των.

Ἀπλοῦς τὴν καρδίαν, τὰ ἔθη, τὸν χαρακτήρα² ταπεινός ὡς παιδίον, οὗ εἶχε διατηρήσει τὴν ἀγνήν καὶ ἀφελῆ ἔκφρασιν ὑπὸ τὰς λευκὰς τρίχας τοῦ γέροντος³ γενναῖος συνάμα καὶ ἰσχυρός ὡς ἦρας ἢ ὡς μάρτυς ἐνώπιον τῶν προσκομμάτων καὶ τῶν παθήσεων⁴ πάντοτε παρεγνωρισμένος, ὡς συμβαίνει εἰς πάντα μεγαλοφυᾶ ἄνθρωπον, καὶ μ' ὅλα ταῦτα θριαμβεύων διὰ τῆς ἀκλονήτου εἰς τὸν Θεὸν πεποιθήσεώς του⁵ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἐντολήν του εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ λησμονήσῃ ἕνεκα ταύτης οὐ μόνον τὴν δόξαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐν ταῖς ἐπιστήμασι προσφιλεστάτην αὐτῷ ἐπιστήμην τῆς φύσεως, ἧς ἴσως πλειότερον παντός ἄλλου εἶχεν ἀνιχνεύσει τὰ μυστήρια καὶ τ' ἀπόκρυφα, ἀλλ' ἦν δὲν ἤθελε νὰ ἐφαρμόσῃ εἰμὴ εἰς τὴν τελειοποίησιν καὶ τὸν ἐξαγιασμόν τῆς ἀθανάτου ψυχῆς⁶ ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀνθρώπου πρωτότυπος καὶ ἀληθῶς ἰδιόρρυθμος, ἀπαύστως ἔτοιμος καὶ ἱκανός ν' ἀκούσῃ καὶ κατανοήσῃ τὴν γλῶσσαν, ἣν ὁ δημιουργὸς λαλεῖ πρὸς τὸ δημιούργημα διὰ τῶν ἔργων του καὶ διὰ τῆς συνειδήσεως, προσπαθῶν δὲ πάντοτε νὰ καταστήσῃ τὴν γλῶσσαν ταύτην καταληπτὴν τοῖς ἄλλοις⁷ τοιοῦτος ἦτο ὁ Φρόβεελ.

Δὲν ἐπεζήτηει τὰς τιμὰς καὶ τὴν δόξαν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς ὑπὸ

¹ Ἐκτοτε εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν, τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Ἠνωμένας πολιτείας.

τοῦ ἔργου του κατεχόμενος ἤρκετο εἰς τὴν ἔγκρισιν μικροῦ ἀριθμοῦ φίλων καὶ μαθητῶν, οἵτινες τιμῶσι καὶ εὐλογοῦσι τὴν μνήμην του. Αὐτὸ ἔργον του ἐν τούτοις μίαν ἡμέραν, καὶ τάχιστα μάλιστα, θέλει ὀμιλήσει περὶ αὐτοῦ. Θέλουσιν ἀναγνωρίσει, ὅτι ἀνήγειρε τὴν τοσοῦτον ἀτελῆ μέχρι τῆς σήμερον ἀγωγὴν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος ἐπὶ τῶν ἀληθῶν αὐτῆς βάσεων.

Τῆ συνδρομῇ δ' αὐτοῦ αἱ γυναῖκες θέλουσι κατασταθῆ κηπουροὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὡς καὶ ἐκάλει αὐτὰς, περιποιούμεναι τὸ ἀνθρώπινον φυτὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον τῆς ἀγάπης των καὶ συντελοῦσαι εἰς τὸ ν' ἀναθάλλῃ ὡς τὸ ἄνθος, ἄνευ καταπίεσεως, ἄνευ στρεβλώσεως, συμφώνως τοῖς νόμοις τῆς φύσεως καὶ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Εἰσαγωγή εἰς τὸν Ὀδηγὸν τῶν Προβελιανῶν γηπιακῶν κήπων ὑπὸ τῆς κομήσεως B. v. Marenholtz Bülow, Γαλλιστὶ δημοσιευθεῖσα ἐν Βρυξέλλαις τὸ 1874.

Πρώτιστον καὶ σπουδαιότατον μεταξὺ τῶν ζητημάτων τῆς ἐποχῆς ἡμῶν εἶναι βεβαίως τὸ ζήτημα τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νέων γενεῶν. Καθ' ὅσον ὁ πολιτισμὸς ἐκπληροῖ τὸ ἔργον του, ἐπὶ τοσοῦτον πολλαπλασιάζει τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ δημιουργεῖ αὐτοῖς νέα δικαιώματα, νέα καθήκοντα. Ἔργον δὲ τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι τὸ νὰ διδάξῃ τῷ ἀνθρώπῳ τὴν τε ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων του καὶ τὴν ἐξέσκησιν τῶν δικαιωμάτων του. Περὶ τούτου ἅπαντες συμφωνοῦσιν, οἱ λειτουργοὶ τῆς θρησκείας ἐπὶ τοῦ ἀμβώνου, οἱ δημοσιογράφοι ἐν τῷ τύπῳ, οἱ νομοθέται ἐπὶ τοῦ βήματος. Ἀλλ' ἐν γένει δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ἀνατροφή τοῦ ἀνθρώπου, παιδός, εἰμὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν οὗτος γίνεται δεκτὸς ἐν τῷ σχολείῳ· καὶ ἐκεῖ δ' ἀκόμη περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεώς του λαμβάνεται φροντίς μᾶλλον ἢ περὶ τῆς ἀγωγῆς του ἰδίως. Καὶ ὁμως τὰ εἰς πρῶτα ἔτη, ἅτινα προηγοῦνται τῆς εἰς τὸ σχολεῖον εἰσόδου τοῦ τέκνου, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείπωνται εἰς τὴν τύχην· ἀρχίζουσι δὲ τὴν σήμερον νὰ ἐνοῶσιν, ὅτι ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης περιόδου τοῦ βίου, τὸ ἀνθρώπινον ὄν δέχεται ποιάν τινα ἐντύπωσιν, ἣτις καθίσταται κυρίως ἡ ἀφετηρία τῆς ὅλης ἀναπτύξεώς του. Εὐχῆς ἔργον λοιπὸν ἦθελεν εἶσθαι, ἐὰν αἱ μητέρες, αἱ τροφαὶ καὶ πάντες οἱ ἀσχολούμενοι εἰς τὴν περίθαλψιν τοῦ ἀναπτυσσομένου τούτου φυτοῦ, παρεσκευάζοντο, ὥστε νὰ ὦσι κατάλληλοι τοσοῦτον δυσχεροῦς καὶ σπουδαίας ἐντολῆς.

Τὸ ἥμισυ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους θνήσκει πρὶν ἢ φθάσῃ τὸ ἕκτον ἢ τὸ ἑβδομὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του. Τοῦτο εἶναι γεγονός, ἀποδεδειγμένον διὰ τῆς στατιστικῆς. Ἀλλὰ δὲν ἐνέχεται κατὰ μέγξ μέρος ἡ ἀγνοία καὶ ἡ ἀμάθεια τῶν ἀσχολουμένων εἰς περίθαλψιν τῆς πρώτης ἡλικίας τοῦ παιδός εἰς τὴν

τρομακτικὴν ταύτην θνησιμότητα; Ἐν τούτοις ὅσον μεγάλη καὶ ἔν ἦναι ἡ φυσικὴ βλάβη ἢ ἐκ τῆς ἀμαθείας πηγάζουσα, αὕτη δὲν προξενεῖ μικροτέραν ἠθικὴν βλάβην. Καὶ ὄντως, ἡ ἐντύπωσις, ἣν τὸ τέκνον ἔλαβεν ἐκ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ βίου του, οὐδέποτε ἐξαλείφεται ἐντελῶς, καὶ πολλάκις παρὰ τῆς ἰδίας μητρὸς λαμβάνει, χωρὶς νὰ τὸ ὑποπτευθῆ τις κατ' ἀρχάς, τὸ στίγμα, ἅπερ βραδύτερον θέλει ἴσως ἐπιφέρει τὴν κατάπτωσίν του. Πόσον λοιπὸν εἶναι ἀναγκαίαι, ἀναπόφευκτος εἰς τὰς μητέρας ἡ γνώσις τῶν πρώτων στοιχείων, δι' ὧν θέλουσι καθοδηγηθῆ εἰς τὴν παιδαγωγικὴν αὐτῶν ἐντολήν! Ἐν τούτοις, ὑλιβερὸν εἶπεῖν, σύστημα ἀναμορφωτικόν, ἰδρύον τὴν ἀνατροφὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ βάσεως φυσικῆς, ἀληθοῦς καὶ νομίμου, ἔλειπεν ἡμῖν ἀκόμη, ὅτε ὁ Φρόβεελ, ἀρυόμενος τὰς γνώσεις του ἐκ βαθείας σπουδῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἰδίως τῆς φύσεως τῶν παιδίων, ἐδημιούργησε τὴν πρὸ πολλοῦ ἐπισημητὴν ἐπιστήμην, ἣν δύναται τις νὰ καλέσῃ τὴν ἐπιστήμην τῶν μητέρων.

Τὴν ἐπιστήμην ταύτην ὁ Φρόβεελ ἐφήρμοσεν ἐν ταῖς νησιακοῖς κήποις. Τὸ δ' ὄνομα τῶν ἰδρυμάτων τούτων καταδεικνύει τὴν ἰδέαν, ἣτις ἐπεκράτει κατὰ τὴν διοργάνωσίν αὐτῶν. Διότι ἀληθῶς ἐν τῷ κήπῳ, δηλ. ἐν ὑπαίθρῳ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως, πρέπει ν' ἀνατρέφῃται ὁ παῖς καὶ ἐκεῖ πρέπει νὰ παρέχωνται εἰς τὸ ἀνθρώπινον φυτὸν τὰ εὐεργετήματα τόπου ἐνεργείας καταλλήλου πρὸς τὸν ὅλον σκοπὸν, ὅπως καλὸς κηπουρὸς ἤθελε πράξει ὑπὲρ τῶν φυτῶν τοῦ κήπου του. Ἄς ἔχωμεν ἐν τούτοις πάντοτε κατὰ νοῦν, ὅτι τὸ κατὰ τὰς πρώτας αὐτοῦ ἡμέρας ἀμεληθὲν φυτὸν, θέλει ὑποφέρει ἐν τῷ μέλλοντι ἐκ τῆς ἀρχικῆς ταύτης ἐλλείψεως καὶ ὅτι οὐδέποτε θέλει τελείως ἀναπτυχθῆ. Τούτου ἕνεκα πρέπει νὰ τείνωμεν πᾶσαν ἡμῶν τὴν προσοχὴν, ὅταν ὁ Φρόβεελ θέτῃ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ βασίζωμεν τὴν ἀγωγὴν, ὅταν δεικνύῃ ἡμῖν τὸν ἀληθῆ ταύτης σκοπὸν καὶ παρέχῃ ἡμῖν τὰ μέσα πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ.

Ὁ γενικὸς σκοπὸς πάσης ἀγωγῆς εἶναι ἀναντιρρήτως ἡ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ δυνατοῦ ἐναρμόνιος ἀνάπτυξις ὅλων τῶν δυνάμεων, ἃς ὁ Θεὸς ἔδωκε τῷ ἀνθρώπῳ, ὅπως ἐκτελῆ τὴν ἀγίαν αὐτοῦ θέλησιν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐν τῇ ὁδῷ δὲ ταύτῃ τὸ ἀνθρώπινον ὄν τελειοποιεῖται, συντείνει εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν ἄλλων, καὶ παρασκευάζεται οὕτως εἰς τὸν ἀνώτερον βίον, ὅστις εἶναι ὁ ἐν τῷ μέλλοντι προορισμὸς αὐτοῦ.

Τίς δ' ὀφείλει κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν γὰ ἦναι ὁ εἰδικὸς σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς; Ὁ σκοπὸς οὗτος εἶναι νὰ καταστήσωμεν τὸν ἀνθρώπον ἱκανὸν νὰ ἐκτελῆ κατὰ εὐρύτερον τρόπον τὰ κοινωνικὰ αὐτοῦ καθήκοντα· νὰ περιλαμβάνῃ ἐκτενέστερον διανοητικὸν ὀρίζοντα· νὰ ἐνεργῇ ἐν περιστάσεσιν ἃς οἱ συναιτερισμοί, οἱ ὑπὸ τὰς ποικιλωτάτας καὶ εὐρυτάτας μορφὰς ἐμφανιζόμενοι, καθιστῶσιν ἐπὶ μᾶλλον πολυπλόκους. Ν' ἀνυψώσωμεν τέλος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς παγκόσμιον ἀγάπην, πραγματοποιοῦντες οὕτω τὴν ὑπὸ τῆς θρησκείας ἐντεταλμένην ἡμῖν ἀδελφοποίησιν.

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ διττοῦ τούτου σκοποῦ, ὁ Φρόεβελ θέτει τὴν ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ὑποδεδειγμένην ἀρχὴν τῆς ἐλευθέρου καὶ αὐθορμήτου δράσεως τοῦ παιδός· οὐχὶ τὸ ἐλεύθερον ἢ μάλλον αὐθαίρετον παίγνιον τῶν ὁρμῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν προαιρετικὴν παιδαγωγῆσιν τῶν ὁρμῶν τούτων, διευθυνομένων πρὸς ὠφέλιμον σκοπὸν, δηλ. τὴν διὰ τῆς συμπράξεως ὅλων τῶν δυνάμεών του, ὅλων τῶν προτερημάτων του, ἐπίτευξιν τῆς ἁλοσχεροῦς ἀναπτύξεως τοῦ ὄντος. Διότι ἡ δράσις εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως· πρὶν ἔτι ὁ ἄνθρωπος πράξῃ τι, οὔτε ὁ ἴδιος οὔτε οἱ ἄλλοι γνωρίζουσιν, ὁποῖός τις εἶναι καὶ ὁποῖων πλεονεκτημάτων εὐμοιρεῖ. Τὸ δὲ παίγνιον εἶναι εὐχρηστος ἀμα δὲ καὶ ἐλεύθερος διὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν δράσις.

Τὸ παιδίον ἀπὸ τῶν πρώτων στιγμῶν τοῦ βίου του λαμβάνει ἐντυπώσεις ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου· αἱ δ' ἐντυπώσεις αὗται ἐξεγείρουσι τὰς δυνάμεις του, τὰς φυσικὰς, ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς δεξιότητας αὐτοῦ καὶ παρακινεῖσιν αὐτὸ οὕτως εἰς τὸ νὰ ἐκδηλώσῃ αὐτὰς διὰ τῶν πράξεών του. Αἱ ἐντυπώσεις του δὲν δύνανται νὰ ᾧσιν εἰμὴ ἐπιβλαβεῖς ἢ ὠφέλιμοι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὄντος. Συμφέρει λοιπὸν νὰ μὴ τὰς ἀφίνωμεν ὅλως ἐξαρτωμένους ἐκ τοῦ τυχαίου· ἀπεναντίας πρέπει νὰ μεταχειρισθῶμεν αὐτὰς σκοπίμως, ὅπως ὑποβοηθῶμεν τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν. Μέχρι τοῦδε τὰ πρώτα ἔτη τοῦ ἀνθρωπίνου βίου εἶναι ὅλως ἐγκαταλελειμμένα εἰς τὸ ἀπρόοπτον· αἱ δὲ περιθάλψεις, ἅς διαφιλεύουσιν εἰς τὸ νεογέννητον, δὲν ἀποβλέπουσιν εἰμὴ εἰς τὸ ὑλικὸν μέρος τῆς ὑπάρξεώς του. Καὶ ὁμοίως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ζητεῖ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἐξεγέρσεώς του τὰς ἀρμοζούσας αὐτῷ τροφάς.

Πάντα ὅσα περιβάλλουσι τὸ τέκνον κατὰ τὰς πρώτας αὐτοῦ ἡμέρας δὲν εἶναι δι' αὐτὸ εἰμὴ σύγχυσις, χάος· διότι ἡ ποικιλία τῶν ἀντικειμένων εἶναι μεγάλη, ὥστε αἱ ἀσθενεῖς αὐτοῦ αἰσθήσεις νὰ δύνανται νὰ διακρίνωσιν αὐτὰ. Τὸ νὰ χρησιμεύωμεν λοιπὸν αὐτῷ ὡς ὁδηγοί, διευθύνοντες τὰς πρώτας ὁρμηφόρους τάσεις, δι' ὧν διακρίνει τὰς ιδιότητας τῶν πραγμάτων, τοῦτο ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνατροφῆς του.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦτο τείνει ὁ Φρόεβελ, παρέχων εἰς τὴν πρώτην ἡλικίαν προοδευτικὴν πειρὰν ἐντυπώσεων δι' ἀπλῶν ἀντικειμένων, διὰ κινήσεων συνδυασμένων δι' ἄσμάτων, καὶ βραδύτερον διὰ παιγνίων καὶ ἀσχολιῶν ἐξασκουσῶν τὴν ψυχὴν ὅσον καὶ τὸ σῶμα.

Τὰ νῦν ἐν χρήσει παίγνια βεβαίως μέχρι τινὸς βαθμοῦ χρησιμεύουσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδῶν· ἀλλ' ὡς καὶ πᾶσα εἰς τὸ τυχαῖον ἀφθετοσά ἐνέργεια, δὲν χρησιμεύουσιν εἰς αὐτὴν εἰμὴ δι' ἀτελεστάτου τρόπου.

Τὸ παιδίον παρακινεῖται ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως εἰς μυρίας κινήσεις καὶ ἐκδηλώσεις, δι' ὧν ἐξασκοῦνται αἱ δυνάμεις καὶ αἱ δεξιότητες αὐτοῦ. Ἐπὶ τούτων ὁ Φρόεβελ ἐθεμελίωσε τὴν μέθοδόν του.

Ὅποια δ' εἶναι αἱ φυσικαὶ αὗται ἐκδηλώσεις;

Ἄς παρατηρήσωμεν τὰ μικρὰ παιδία, ὅταν ἀφίνωνται ἐλεύθερα. Ἀπαι-

εἶς σχεδὸν τὰ βλέπομεν εἰς κίνησιν, τρέχοντα, πηδῶντα, χαρφεύοντα, ἀναρριχώμενά που. Ἡ κίνησις εἶναι ἡ πρώτη ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ σπαραγανῶμεν, οὔτε τὸ σῶμα, οὔτε τὴν ψυχὴν, ὡς συνήθως συμβαίνει!

Ἡ φυσικὴ ἀσκήσις εἶναι ἡ πρώτη ἀνάγκη τοῦ παιδός. Ὁ Φρόβελ ὠφελήθη τῆς φυσικῆς ἐκτέλεσως, ὅπως ἐξασκήσῃ μεθοδικῶς τὰ μέλη τοῦ παιδός — ἕπερ καὶ αὐτὴ ἡ φύσις σκοπεῖ — διὰ σειρᾶς μικρῶν γυμναστικῶν παιγνίων κατατεταγμένων εἰς τρόπον, ὥστε νὰ θέτωσιν εἰς κίνησιν ὅλους τοὺς μυῶνας, καὶ πρὸ πάντων νὰ ἐξασκῶσι τὰς χεῖρας, τὰ ἐξόχως ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου.

Τὰ συνοδεύοντα τὰ παίγνια ταῦτα ἔσματα, ὡς καταδεικνύουσι καὶ αἱ «Ὁμιλίαι τῆς μητρὸς»¹, χρησιμεύουσιν ἵνα δίδωσιν εἰς τὸ παιδίον τὰς πρώτας γνώσεις τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ λόγου, ἀσκῶσι δὲ καὶ τὸ οὖς αὐτοῦ.

Ἡ τοσοῦτον κατὰδῆλος ἀνάγκη τοῦ μικροῦ παιδός τοῦ νὰ μεταχειρίζηται τὰς χεῖράς του, τοῦ νὰ ψηλαφῇ πάντα τὰ πλησίον του εὕρισκόμενα, εἶναι ἐν τῶν ἰσχυροτέρων μέσων, ἅτινα μεταχειρίζεται ἡ φύσις, ἕπως δώσῃ τὰ πρώτα στοιχεία τῆς ἀντιλήψεως καὶ ἀναπτύξῃ τὰς αἰσθήσεις. Ἡ δ' ἀσκήσις τῶν αἰσθήσεων βεβαίως κατέχει σπουδαίαν θέσιν ἐν τῇ πρώτῃ ἀγωγῇ· ὅθεν καὶ ἕκαστον παίγνιον, ἐκάστη ἐνασχόλησις τοῦ Φρόβελ, συντελεῖ εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Δὲν κολακεύομεν τὰς αἰσθήσεις, ἀναπτύσσοντες αὐτάς, ἀλλὰ τὰς παιδαγωγῶμεν καὶ τὰς συνειθίζομεν νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ πνεύματος. Αὕτη εἶναι ἡ ἀφετηρία τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως· ἡ δ' ἠθικὴ ἀγωγή εἶναι ἀδύνατος ἀνευ τῆς παιδαγωγήσεως ταύτης.

Ἡ ἀρῆ, ἡ ὑλικωτέρα, οὕτως εἰπεῖν, τῶν αἰσθήσεων, ἐξεγείρεται πρώτη. Κατὰ συνέπειαν ἡ θεωρητικὴ διδασκαλία δὲν πρέπει ν' ἀρκῆται εἰς τὸ νὰ δεικνύῃ μόνον τὰντικείμενα ἀλλὰ μάλιστα νὰ καθιστᾷ αὐτὰ ψηλαφητὰ εἰς τὰ παιδία· πρέπει δηλαδὴ ν' ἀφίνη νὰ λαμβάνωσι ταῦτα ἐπανειλημμένως εἰς τὰς χεῖράς των.

Ὁ πόθος τοῦ εἰδέναι εἶναι ὁ ὠθὼν τὸ παιδίον εἰς τὸ νὰ ἐρευνᾷ τὰ πάντα καὶ νὰ ψηλαφᾷ τὰ πάντα. Ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ δὲν λαμβάνει γνῶσιν ὅσων βλέπει, ἀλλ' ὅσων ἐνεργεῖ καὶ πράττει. Ἴδού ὁ λόγος δι' ὃν ὁ Φρόβελ δίδει ἀρχῆθεν εἰς τὸ παιδίον στερεὰ σῶματα, κανονικὰ σχήματα νὰ ψηλαφᾷ καὶ νὰ παίζῃ.

Ἀρχεταὶ ἀπὸ τῆς σφαίρας, ἀπὸ τοῦ σφαιρικοῦ δηλαδὴ σχήματος, τῆς ἀφετηρίας πάντων τῶν λοιπῶν σχημάτων.

Τὸ ἐνστικτὸν παρῆκινεῖ τὸ παιδίον νὰ ἐπασχολῆται πάντοτε κατὰ πλαστικὸν τρόπον. Κατασκευάζει σχήματα, εἴτε πλάττον ὑγρὰν ἄμυρον καὶ χαρκόσπον ἐν αὐτῇ σχήματα διὰ τοῦ δακτύλου ἢ διὰ τοῦ ξυλαρίου· εἴτε κατασκευάζον παντὸς εἶδους οἰκοδομὰς μὲ οἰκλήποτε προσπίπτοντα εἰς τὰς χεῖ-

¹ Σύγγραμμα τοῦ Φρόβελ.

ράς του υλικού ἢ τέλος διπλῶνον καὶ ἀνκδιπλῶνον τεμάχια χάρτου ἢ ὑφασμάτων. Πρὸς εὐχαρίστησίν του ζητεῖ πάντοτε νὰ ἐπασχολῇ τὰς χεῖράς του ἢ νὰ σχηματίζῃ τι ἐξ οἰουδήποτε προϊόντος.

Ὁ ἄνθρωπος ἀληθῶς ἐγεννήθη καλλιτέχνης, παραγωγὸς, ἐφευρέτης, δημιουργὸς τέλος ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν δυνάμεών του, ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργημένος. Ἀλλὰ τὸ εἰς ἑαυτὸ ἐγκαταλελειμμένον παιδίον, τυχαίως μόνον ψηλαφῶν πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἐμφύτου ταύτης ἀνάγκης του, δὲν ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ, δὲν πραγματοποιοῖ ἐκεῖνο, ὅπερ ἠδύνατε νὰ πραγματοποιήτῃ.

Ὁ Φρόβεελ διὰ τῶν καταλλήλων υλικῶν παρέχει αὐτῷ εὐκόλον μέσον, ὅπως διὰ τούτων παραστήσῃ τὰς ιδέας του σαφῶς διὰ τῆς παραγωγῆς οἰουδήποτε ἔργου.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς διασκεδαστικῆς ἐργασίας, ἐξασκοῦν παντοιοτρόπως τὴν δεξιότητα τῶν χειρῶν, διεγείρει τὸ παιδίον εἰς παρατήρησιν, εἰς ἔρευναν, εἰς σύγκρισιν μετὰ πλείονος ἀκριβείας καὶ ἰδίως μετὰ πλειότερας εὐκολίας. Ἡ δ' εὐκολία καὶ ἀκριβεία τῆς συγκρίσεως εἶναι οἱ πρῶτοι ὅροι τῆς ἀντιλήψεως.

Ὅ,τι τὸ παιδίον παρέχει κατὰ κανόνα, κατὰ νόμον ὠρισμένον, ὅστις τῷ προτρέπει ν' ἀναζητῇ τὴν ἀντίθεσιν σχήματος δοθέντος καὶ νὰ ἐνώνῃ τὰς δύο ταύτας ἀντιθέσεις διὰ τοῦ μεσάζοντος (τὸ μεσάζον εἶναι σχῆμα, οὗ ἡ ὁμοιότης μετέχει ἀμφοτέρων τῶν ἀντιθέτων σχημάτων), παρέχει αὐτῷ τὴν πρώτην ιδέαν τοῦ ὀργανισμοῦ. Διότι καὶ αὐτὸ καταρτίζει ὀργανισμὸν, κατασκευάζον ἐν ὅλῳν ἐκ διαφόρων μερῶν, καὶ ἐνῶνον πολλὰ συμπληρωμένα σχήματα ὡς νέα μέρη μεγαλειτέρου συμπλέγματος. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον πράττει ὁ,τι πᾶς καλλιτέχνης, πᾶς διοργανωτῆς ἀναγκάζεται νὰ πράττῃ· ἐφαρμόζει δηλ. κανόνα τινά, νόμον, ὅπως καταρτίσῃ συνδυασμοὺς πρὸς ὠρισμένον σκοπόν.

Ἐξακολουθοῦντες νὰ ἐρευνῶμεν τὸ ἐντικτὸν τοῦ παιδός, παρατηροῦμεν πρὸς τούτοις τὴν πρὸς περιθάλψιν καὶ καλλιέργειαν τάσιν αὐτοῦ.

Ὅταν περιθάλλωμεν ἀντικείμενόν τι ἐξεγείρομεν τὴν πρὸς αὐτὸ συμπάθειαν ἡμῶν, διότι ἀγαπῶμεν ὁ,τι περιποιούμεθα. Εἶναι πολὺ σπουδαῖον ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῆς ἠθικῆς ἀναπτύξεως νὰ καταστήσωμεν τὸ παιδίον ὅσον τὸ ταχύτερον ἱκανὸν εἰς τὸ νὰ φέρῃ τὴν φροντίδα πράγματός τινος, εἰς τὸ νὰ ἐκτελῇ μικρὰ καθήκοντα. Ἡ καλλιέργεια λοιπὸν τῶν φυτῶν, ἡ κηπουρικὴ κατὰ τὰ πρῶτιστα αὐτῆς στοιχεῖα, ἢ ὑπὲρ τῶν ζώων τοῦ νηπιακοῦ κήπου καταβαλλομένη μέριμνα, ἢ φροντίς περὶ τῶν παιγνίων καὶ τῶν χορηγουμένων αὐτῷ ἀνγκυαίων πρὸς ἐνασχόλησιν υλικῶν, παρέχουσι μυριοτρόπως τὴν πρὸς τοῦτο ἀφορμὴν. Τὰ δὲ ὑπὸ τῶν παιδίων παραγόμενα μικρὰ ἔργα, χρησιμεύουσιν αὐτοῖς, ὅπως διὰ δώρων ἐκδηλώσῃ τὴν ἀγάπην των πρὸς τοὺς οἰκείους αὐτῶν, πρὸς τοὺς συμπαίκτοράς των, ὡς καὶ ὅπως γίνωσιν ἐλεήμονα. Ἐὰν τὸ τέκνον δὲν κοπιᾷσῃ ὑπὲρ ἐκείνων οὐς ἀγαπᾷ, ἢ ἀγάπῃ του δὲν ἀναπτύσσεται καὶ δὲν ἐνισχύεται ἀρκούντως πρὸς καταστολὴν τῆς φιλαυτίας. Ἡ

Φυσία καθιστᾷ ἀγαπητοὺς ἐκείνους, ὑπὲρ ὧν αὕτη γίνεται. Τὸ παιδίον εὐκόλως οὕτω μανθάνει, ὅτι διὰ μόνης τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος ἀποκτᾷται δικαίωμα τι καὶ ὅτι αἱ παρεχόμεναι ἐκδουλεύσεις ὀρίζουσιν ἐκάστῳ τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν.

Ἡ ποικίλη αὕτη δραστηριότης τοῦ παιδὸς δίδει αὐτῷ προσέτι ἀφορμὴν πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς φυσικῆς αὐτοῦ περιεργείας, ἣτις ὄντως εἶναι ἡ ἀφετηρία τῆς φιλομαθείας του καὶ προκαλεῖ τὴν ἀπάντησιν τῶν ἀδιακόπων αὐτοῦ αδιατίῳ. Τῷ δίδεται δὲ ἡ ἀπάντησις αὕτη διὰ τῆς ἐπιδείξεως τῶν πραγμάτων καὶ οὐχὶ διὰ μόνου τοῦ ἀφηρημένου λόγου.

Οὕτω φυσικῶς ὀδηγεῖται εἰς ἀναζήτησιν τῆς ἐσχάτης αἰτίας τῶν ὄντων, εἰς ἀνεύρεσιν τοῦ δημιουργοῦ, εἴτε ἐρευνῶν τὰ φαινόμενα τῆς παγκοσμίου φύσεως, εἴτε ἀκροώμενον τῶν ἀφηγήσεων τῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πράξεων. Τὸ ἄσμα, αἱ ἀπλαῖ καὶ ἀνέλογοι πρὸς τὸν παιδικὸν νοῦν προσευχαί, διεγείρουσαι τὰ αἰσθήματα τῆς εὐλαβείας, ἀποτελοῦσι τὴν βᾶσιν ἣτις χρησιμεύει ὡς προετοιμασία τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος.

Μὴ ἀπατώμεθα ἐν τούτοις· οὐδέποτε διὰ μόνου τοῦ λόγου, ἀλλ' ἀπειναντίας πάντοτε διὰ τῆς προσθήκης ἔργων καὶ παραδειγμάτων, κατορθοῦμεν νὰ ἀνοίγωμεν τὴν μικρὰν ψυχὴν εἰς τὰς πρώτας λάμπεις τῆς εὐσεβείας. Καὶ ὄντως πῶς δύναται τις νὰ φαντασθῆ, ὅτι ἐμπνέει εἰς τὸ τέκνον τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, ὅταν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν σκέψιν ταυτίξει μετὰ τῆς ἀνίας, ἣν προξενούσιν αὐτῷ αἱ μακροὶ ἐκεῖναι προσευχαί καὶ τὰ μηχανικῶς ἀπαγγελλόμενα καὶ μηδέποτε κατανοούμενα μαθήματα τῆς προώρου καὶ ἀτελῶς διδασκομένης κατηχήσεως;

Δὲν εἶναι φυσικώτερον νὰ ταυτίσωμεν τὴν περὶ Θεοῦ ἰδέαν μετὰ τῶν προσφιλῶν τῷ τέκνῳ ὄντων καὶ ἀντικειμένων, μὲ τὴν ἰδέαν τέλος τῶν προξενούντων αὐτῷ εὐεξίαν καὶ εὐτυχίαν;

Ἄς ἴδωμεν π. χ. τὴν φωλεάν τοῦ πτηνοῦ ἐν ταῖς «Ὀμιλίαις τῆς μητρὸς» ὑπὸ Φρόεβελ. Δεικνύοντες τὴν περὶ τὴν ταύτην οἰκογένειαν τῷ παιδίῳ, ὑποδεικνύομεν αὐτῷ ἐν πρώτοις τὴν φροντίδα τῶν πτηνῶν ὑπὲρ τῶν νεογνῶν των, φροντίδα ἀνακαλοῦσάν αὐτῷ ἐκείνην, τὴν ὁποίαν αὐτὸ τὸ ἴδιον ἀπολαμβάνει παρὰ τῆς τρυφερᾶς μητρὸς του. Τῷ ὁμιλοῦμεν περὶ τοῦ οὐρανίου Πατρὸς, ὅστις ὀδηγεῖ τὰ μικρὰ ταῦτα ζῶα εἰς ἀνεύρεσιν τῆς τροφῆς των, καὶ τῶν διὰ τὴν φωλεάν των ἀπαιτούμενων ὑλικῶν. Ὁ Θεὸς ἐπροίκισεν αὐτὰ διὰ τῶν ὀρμῶν, δι' ὧν προβλέπεται περὶ ὅλων τῶν ἀναγκῶν των· αὐτὸς διδάσκει αὐτὰ νὰ ἐκλέγῃσι καταλλήλως τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον· αὐτὸς τέλος ἐπαγρυπνεῖ ὑπὲρ αὐτῶν ὡς καὶ ὑπὲρ τῶν παιδίων. (Δὲν πρέπει ν' ἀποφύγωμεν τὸ νὰ εἰσερχώμεθα εἰς πολλὰς λεπτομερεῖας, ὅταν διηγώμεθα τι πρὸς τὰ παιδία, διότι αἱ λεπτομερεῖαι ἐξεγείρουσι τὴν διάνοιαν αὐτῶν). Θέλουσιν ἀγκυρᾶ τὸν Θεὸν ἐν παντί τοῖς θαυμασίαις τῆς δημιουργίας, καὶ οὕτω θέλουσι παρκασκευασθῆ εἰς τὸ νὰ κατανοήσωσι βραδύτερον καὶ τελειότερον

τὸν δημιουργὸν διὰ τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας. Μόνον διὰ τοῦ ὁρατοῦ τὸ παιδίον δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ἀόρατον. Ἡ δὲ γνῶσις τοῦ Θεοῦ δημιουργοῦ, παρασκευάζει τὴν γνῶσιν τοῦ Θεανθρώπου. Ἀλλ' ἐνταῦθα, τὸ ἐπαναλαμβάνομεν δὲν δύναται νὰ γείνη λόγος εἰμὴ περὶ τῆς θρησκευτικῆς παρασκευῆς, διότι δὲν πρόκειται εἰμὴ περὶ τῆς πρώτης νηπιότητος.

Τὸ ἄσμα εἶναι προσέτι μία τῶν πρώτων ἀναγκῶν τῆς παιδικῆς ψυχῆς. Εἶνε ἡ πρώτη αὐτῆς ἐκδήλωσις. Τὸ παιδίον τραγῳδεῖ ἄμα ὁμιλήσῃ· ἴσως καὶ πρὸ τούτου τραγῳδεῖ διὰ τῶν διακεκομμένων ἤχων, τῶν ἐξερχομένων τοῦ βραφικοῦ τοῦ στόματος. Ἐν δὲ τῷ νηπιακῷ κήπῳ συνοδεύει διὰ τοῦ ἄσματος ὅλα σχεδὸν τὰ παίγνιά του.

Ὅ,τι ὅμως ἰδίως διακρίνει τὸ ἀνθρώπινον ἐν τῆς λοιπῆς δημιουργίας, εἶναι ἡ ἰσχυρὰ αὐτεῦ ἀνάγκη τοῦ νὰ ζῇ ἐν κοινωνίᾳ τοῦ νὰ περιστοιχίζηται ὑπὸ τῶν ὁμοίων του. Ἡ ἀνάγκη αὕτη, ἡ ὑψίστη τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν, δὲν λαμβάνεται ἀρκούντως ὑπ' ὄψιν ὡς πρὸς τὴν πρώτην ἡλικίαν.

Τὸ παιδίον ἀληθῶς δὲν εὐρίσκει ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ τοὺς ὁμοίους του, δηλ. ἐκείνους, οἵτινες τῷ ὁμοιάζουσιν ὡς πρὸς τὴν ἡλικίαν, τὰς κλίσεις, τὰς ἐφέσεις, τὰς ἐξείς κτλ. Οἱ ἔφησοι δὲν εἶναι βεβαίως ὁμοιοὶ τοῦ ὑπὸ τὴν ἐποψίαν ταύτην· οὐδ' οἱ κατὰ τινα ἔτη μεγαλύτεροί του ἀδελφοὶ καὶ αἱ ἀδελφαὶ εἶναι τοιοῦτοι, τὸ δὲ μικρὸν παιδίον δὲν δύναται εἰσέτι νὰ ὀρίσῃ τὴν ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ θέσιν του. Καὶ ὅμως, ὁ βίος ἐν κοινωνίᾳ τῶν ὁμοίων του, τῷ εἶναι ἀναγκαῖος, ὅπως ἀποκτήσῃ βαθμηδὸν τὴν συναίσθησιν τῆς θέσεώς του ὡς μέλος κοινωνίας, ἐμφανιζομένης αὐτῷ τὸ πρῶτον διὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ.

Ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ, ἕκαστον παιδίον εὐρίσκει συντρόφους τῆς ἡλικίας του· κατέχει ὠρισμένην θέσιν ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ κοινότητι, ἐν τῇ μικρογραφικῇ ταύτῃ κοινωνίᾳ.

Μόνον ἐν τῷ πλήθει τούτῳ τῶν παιδίων δύναται ἀληθῶς νὰ ζῇ, ν' ἀποκαλύπτῃ καὶ ν' ἀσκῇ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς δεξιότητας αὐτοῦ. Ἡ συνάφεια τῶν διαφόρων ἀτομικότητων ἀναπτύσσει τὸν χαρακτῆρα. Ἐκεῖ ἡ ἠθικὴ ἐφαρμόζεται εἰς τὸν καθημερινὸν βίον· ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη καὶ ἡ ἀμοιβαία συνδρομὴ εἶναι τὸ γενικὸν αἶσθημα, ὁ ἐπικρατῶν γενικός νόμος. Ἐκαστον ἐξ αὐτῶν καλεῖται, ὅπως θέσῃ εἰς ὑπηρεσίαν τῶν ἄλλων διαφόρους δεξιότητας καὶ διάφορα προτερήματα, διότι ἕκαστον εἰδικὸν δῶρημα, καὶ ἕκαστος ἀτομικὸς χαρακτῆρ εὐρίσκουσιν ἐκεῖ τὸ κατάλληλον μέσον τοῦ νὰ ἐκδηλωθῶσιν. Ἐκαστον εὐρίσκει ἐκεῖ τὸ ἀνώτερόν του εἰς ὃ,τι δήποτε, ὅπερ κωλύει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὑπεροφίας καὶ τῆς ματαιότητος. Ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ τὰ ἔργα θέτουσι φραγμὸν εἰς τὴν φιλαυτίαν καὶ εὐκόλως διδάσκουσι τὴν αὐταπάρνησιν· τὸ δὲ παράδειγμα ἐξεγείρει τοὺς ἐκνηροὺς καὶ περιορίζει τοὺς ὀρμητικούς. Τέλος ἐκεῖ εὐρίσκεται ὁ πραγματικὸς βίος, ἡ πεῖρα καὶ ἡ πράξις, αἱ ἀναπτύσσουσαι πάσαν ἀτομικότητα διὰ τῶν προσπαθειῶν ἐς ἐκῆστη τούτων παρακινεῖται νὰ καταβάλῃ.

Τὸ τοιοῦτον ἀποτέλεσμα βεβαίως δὲν ἀποκτᾶται διὰ τῆς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας παιδιόθεν διεγειρομένης φιλαυτίας!

Ὁ νηπιακὸς κήπος παρέχει πρὸς τούτοις τὸ κάλλιστον μέσον τῆς πειθαρχίας· οὐχὶ τῆς καταναγκαστικῆς ἐκείνης πειθαρχίας, τῆς ὅπως ἀντιθέτου εἰς τὴν παιδικὴν φύσιν, ἣν εὐρίσκωμεν εἰσέτι ἐν ταῖς νηπιαγωγείοις, τοῖς σχολείοις, καὶ ὅπου γίνεται λόγος περὶ πειθαρχίας· ἀλλὰ τῆς πειθαρχίας τοῦ λόγου καὶ τῆς δραστηριότητος. Ἡ πειθαρχία ἄνευ δραστηριότητος εἶναι φαινομένη μόνον. Δύναται νὰ ἐμποδίζῃ τὴν πράξιν τοῦ κακοῦ, οὐδέποτε ὅμως θέλει προτρέψει καὶ εἰς τὴν πράξιν τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ δ' ἀληθῆς πειθαρχία πρέπει νὰ ἐξασκῆ ὅλας τὰς δυνάμεις πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἀγαθοῦ. Δὲν δύναται τις νὰ προλαμβάνῃ τὸ κακὸν εἰμὴ δίδων καλὰς ἔξεις· εἶναι λοιπὸν πρόδηλον, ὅτι τὸ τέκνον ἔχει ἀνάγκη μέσου καταλλήλου, ὅπως ἐλευθέρως κινήται καὶ ἐνεργῆ. Διότι μόνον τὸ δυνατόν τῆς ἐκλογῆς δίδει εἰς τὰς πράξεις αὐτοῦ ἠθικὴν ἀξίαν. Τὸ παιδίον δὲν εὐρίσκει ἐν τῇ οἰκογενείᾳ του καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἐν ταῖς κοινοῖς νηπιαγωγείοις, ὅπου ἐπὶ ὁλοκλήρους ὥρας εἶναι ὡς καρφωμένον ἐπὶ τῶν βαθμίδων, τὰς ἀφορμὰς τοῦ νὰ θέτῃ τὴν θέλησίν του εἰς πρᾶξιν, οὐδὲ νὰ διευθύνῃ αὐτὴν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐὰν ἦναι ἀνάγκη νὰ ζητῶμεν ἐνίοτε πράγματα ἀντίθετα τῶν διαθέσεών του, δὲν εἴμεθα ἕνεκα τούτου καὶ ἠναγκασμένοι νὰ ἐφαρμόσωμεν πειθαρχίαν ἀντίθετον πρὸς τὴν παιδικὴν φύσιν. Ἡ παθητικότης εἰς ἣν τὸ τέκνον εἶναι καταδικασμένον ἐν ταῖς πλείστοις τῶν καταστημάτων τούτων εἶναι παρὰ φύσιν πειθαρχία, ἣν σπουδκίως καὶ τάχιστα ὀφείλομεν νὰ ἐξοστρακίσωμεν. Τὴν ἀληθῆ πειθαρχίαν δὲν ἀποτελοῦσιν οἱ ἐπιβεβλημένοι κανόνες, ἀλλ' οὔτε αἱ γενικαὶ ἀπαγορεύσεις, αἱ προτροπαὶ ἢ αἱ ἀπειλαί.

Ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ ὁ μαθητὴς εἰδοποιεῖται διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πράξεων ὅτι τὸ κακὸν ὅπερ πράττει παρέχει αὐτῷ στέρησιν ἢ θλίψιν, τὸ δ' ἀγαθὸν εὐχαρίστησιν καὶ εὐεξίαν.

Εἶδομεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ μέθοδος τοῦ νηπιακοῦ κήπου πληροῖ τὰς φυσικὰς ἀπαιτήσεις τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας.

Πληροῖ δηλ. α') τὴν ἀνάγκη τῶν σωματικῶν κινήσεων διὰ γυμναστικῶν παιγνίων, συντελούντων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος· β') τὴν ἀνάγκη τῆς κατὰ τινὰ πλαστικὸν τρόπον ἐνασχολήσεως, δι' ἀσκήσεων συντελουσῶν εἰς τὴν δεξιότητα τῶν χειρῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν αἰσθήσεων· γ') τὴν ἀνάγκη τῆς δημιουργίας διὰ τῶν μικρῶν αὐτοῦ ἔργων, δι' ὧν ἀναπτύσσει καὶ τὰς καλλιτεχνικὰς αὐτοῦ δυνάμεις· δ') τὴν ἀνάγκη τοῦ εἰδέσθαι, ἢ τὴν φυσικὴν περιέργειαν, διὰ τῆς προτροπῆς εἰς παρατήρησιν, ἔρευναν καὶ σύγκρισιν (οὕτω μόνον κατορθοῦται ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις)· ε') τὴν τάσιν τοῦ παιδὸς πρὸς καλλιέργειαν καὶ περίθαλψιν, διὰ τῆς καλλιεργείας τοῦ κήπου καὶ διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν μικρῶν αὐτοῦ καθηκόντων, δι' ὧν μορφοῦται ἡ καρδιά του καὶ ἐξεγείρεται ἡ συνείδησίς του· ς') τὴν ἀνάγκη τοῦ ἄσμα-

τος διὰ τῶν παιγνίων καὶ τῶν ἀσμάτων, ἕτινα διευκολύνουσι τὴν ἀνάπτυξιν τῆς στοργῆς καὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος· ζ') τὴν ἀνάγκην τῆς κοινωνικότητος διὰ κοινοῦ ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ βίου, δι' οὗ παράγονται αἱ κοινωνικαὶ ἀρεταί· παρατηρητέον ἐν τούτοις, ὅτι ὁ νηπιακὸς κήπος, ὡς καὶ τὸ σχολεῖον, δὲν πρέπει ν' ἀντικαθιστῶσι τὴν οἰκογένειαν, ἀλλὰ μόνον νὰ ὑποβοηθῶσιν αὐτήν, ἥτις πρέπει πάντοτε νὰ μένη τὸ κέντρον καὶ ἡ ἀρετηρία ὄλων τῶν ἐνεργειῶν τοῦ παιδός· η') τέλος πληροῖ τὴν μᾶλλον ἐνδόμυχον ἀνάγκην τῆς ψυχῆς τοῦ παιδός, δηλ. τὴν ἀνάγκην τῆς εὐρέσεως τῆς αἰτίας τῶν ὄντων, ἧτοι τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι πρόδηλον, ὅτι οὔτε μόνη ἡ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ἀγωγή, οὔτε ἡ νῦν ἐν τοῖς καταστήμασι, τοῖς εἰς τὴν πρώτην ἡλικίαν καθιερωμένοις, ἐπαρκούσι πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀνωτέρω πλεονεκτημάτων. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τὸ τέκνον συχνότατα εἶναι ἐγκυκταλελειμμένον εἰς ἑαυτὸ, ἢ ἐμπειπιστευμένον εἰς τὴν ἐπίβλεψιν προσώπων οὐδόλως εἰδότην πῶς νὰ διευθύνωσιν αὐτὸ, ἐχόντων μάλιστα πολλάκις κκοποιᾶν ἐπ' αὐτὸ ἐπιρροήν. Ἐέλος καὶ τὰ συνήθη παιγνιά του οὐδόλως συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διδασκαλίαν αὐτοῦ.

Ὁ νηπιακὸς κήπος, συναθροίζων παιδία δύο μέχρι ἑπτὰ ἐτῶν, ἐπὶ τινὰς κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ὥρας (συνήθως πέντε) παρέχει εἰς τὰς μητέρας σπουδαίαν βοήθειαν, ὅπως ἐκπληρώσωσι κατὰ τελειότερον τρόπον τὴν παιδαγωγικὴν αὐτῶν ἐντολήν, εἰς ἣν ἕνεκα τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἐποχῆς μας ἀδυνατοῦσι νὰ ἐπαρκέσωσι, καὶ ὅταν ἀκόμη ἀφιερῶνται ὅλως ὑπὲρ τῆς ἀγωγῆς τῶν τέκνων των. Οὐ μόνον πολυάριθμοι ἀσχολία, ἀς δὲν δύνανται ν' ἀποφύγωσιν, ἤθελον παρακωλύσει αὐτὰς τοῦ ἔργου τούτου, ἀλλὰ πολλάκις καὶ αὐτὴ ἢ ὡς πρὸς αὐτὸ ἀδεξιότης αὐτῶν.

Ἀλλὰ διὰ τὸν μέγιστον ἀριθμὸν τῶν νηπίων, εἶναι γνωστὸν, ὅτι ὁ οἰκογενειακὸς βίος δὲν ὑπάρχει· διότι διέρχονται τὰς ἡμέρας των ἐν τοῖς νηπιαγωγείοις ἢ ἐν μικραῖς ἰδιωτικαῖς σχολαῖς. Διὰ τὴν τάξιν δὲ ταύτην τῶν νηπίων, οἱ νηπιακοὶ κήποι περιέχουσι τὰ πλεῖστα πλεονεκτήματα. Ἐὰν ἡ ἀνατροφή τῆς πρώτης ἡλικίας ὀφείλῃ νὰ παρέχῃ εἰς τὰ τέκνα ὄλων τῶν τάξεων τὴν ἐλευθέραν χρῆσιν τῶν φυσικῶν, ἠθικῶν καὶ διανοητικῶν αὐτῶν δυνάμεων, εἶναι φανερόν, ὅτι καθίσταται ἔτι σπουδαιότερον διὰ τὴν ἐργατικὴν τάξιν τὸ νὰ προπαρασκευασθῇ ἐγκαίρως πρὸς τὸν ἐργατικὸν βίον.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐτέθη πρόβλημα, ἀφορῶν τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, ὅπερ μόνη ἡ Φροβελιανὴ μέθοδος ἔλυσε, τὸ ἐξῆς· «Πῶς δύναται τις νὰ ἐνώσῃ εὐρυτέραν ἐκπαίδευσιν καὶ καλλιέργειαν τοῦ ἠθικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος μετ' ἐπαρκεστέρως πρὸς τὴν ἐργασίαν προπαρασκευῆς;»

Τὰ τέκνα τῆς ἐργατικῆς τάξεως ὀφείλουσι ν' ἀπέρχωνται τοῦ σχολείου, προσερχόμενα εἰς μαθήτευσιν τέχνης τινός, ἢ ὅπως ἀνλαμβάνωσι τὰς φροντίδας τοῦ οἰκιακοῦ βίου, εἰς ἡλικίαν περίπου 14 ἐτῶν.¹ Τὸ χρονικὸν δὲ διά-

¹ Ἐν Περγίῳ γενικῶς πολὺ ταχύτερον.

στημα τὸ οὕτως, εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν καθιερωμένον εἶναι λίαν βραχὺ, ὅπως αὕτη δύναται ν' ἀνταποκριθῆ εἰς τὰς ἀνωτέρω μνησθείσας ἀπαιτήσεις ἐὰν παρακολουθήσωμεν τὰ παρόντα ἐκπαιδευτικὰ συστήματα, ἅτινα κατὰ τὰ πρῶτα ἑπτὰ ἔτη ὅλως ἀνεπαρκῶς παρασκευάζουσι τὰ παιδιά διὰ τὸ σχολεῖον καὶ οὐδὲν διὰ τὴν ἐργασίαν. Ἡ μέθοδος τοῦ Φρόβελ ἀπεναντίας διὰ τῶν ἀσχολιῶν τοῦ νηπιακοῦ κήπου προτάσσει τὴν ἐργασίαν τῆς ἰδίως ἐκπαιδεύσεως. Αἱ δ' ἀσχολίαι αὗται πληροῦσιν ὅλους τοὺς ὅρους τῆς εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν ἢ καλλιτεχνικὴν ἐργασίαν παρασκευῆς, χωρὶς ποτε νὰ καθιστῶσιν αὐτὴν μηχανικὴν. Ἐξασκοῦσι δηλ. τὴν δύναμιν καὶ τὴν δεξιότητα καὶ ἐπιφέρουσι τὴν ἔξιν καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἐργασίας, ἐνῶ συγχρόνως παρασκευάζουσι πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἐκπαίδευσιν.

Οὕτω τίθεται ἡ ἀληθὴς βᾶσις τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας τὸ σχολεῖον δύναται νὰ προβῆ κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ ἄνευ ἐξαντλήσεως τῶν δυνάμεων νὰ δώσῃ ὑγιειντέραν καὶ εὐρυτέραν ἐκπαίδευσιν.

Τότε τὸ τέκνον δέκα μέχρι δώδεκα ἐτῶν, ἤθελεν εἶναι ἤδη ἱκανὸν ν' ἀσφάλισῃ εἰς ἑαυτὸ πρόσοδον, δι' ἐργασίας ὀλίγων ὥρῶν καθ' ἑκάστην, ἡδύνατο δὲ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐκπαίδευσίν του πέραν τοῦ συνήθους τέρματος, διότι ἡ μαθητεία του κυρίως εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ δευτέρου περιῖπου τῆς ἡλικίας του ἔτους. Ποῖον καλλίτερον μέσον ἡδύνατό τις νὰ εὔρῃ, ὅπως προλάβῃ ὅσον τὸ δυνατὸν τὴν ἔνδειαν τοῦ ἀνηλίκου ἀνθρώπου;

Ἡ ἐντελεστέρα ἐφαρμογὴ τῆς ἰδέας τοῦ Φρόβελ θέλει ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ ἀρξαμένην μαθητείαν ταύτην ἐντὸς καλλιτεχνικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν ἐργαστηρίων, πρᾶσθημένων εἰς τὸ σχολεῖον.¹ Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐξαπλώσεως τούτων, ἡδύνατό τις ἄπλως νὰ ἐνώσῃ τὰ βιοτεχνικὰ σχολεῖα πρὸς τὰ ἰδίως σχολεῖα, καὶ νὰ δέχῃται ἐν αὐτοῖς παιδιά μικροτέρας ἡλικίας.

Βεβαίως εἶναι γονιμωτάτη ἡ ἰδέα τὴν μετατροπῆς τοῦ παιγνίου τῶν παιδῶν εἰς τερπνὴν καὶ μὴ κοπιώδη ἐνασχόλησιν, εἰς τὴν δι' αὐτῆς ταύτης διδασκαλίαν, τέλος εἰς ἐργασίαν, ἥτις οὐ μόνον χρησιμεύει αὐτῷ εἰς δημιουργίαν, εἰς παραγωγὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς φωτισμὸν τοῦ νοῦς του, εἰς μόρφωσιν τῆς καρδίας καὶ τοῦ χαρακτῆρός του, ἥτις τέλος καθιστᾷ αὐτὸν νοήμονα ἐργάτην.

Αἱ σπάνιαι ἀσχολίαι, αἵτινες τὴν σήμερον δίδονται εἰς τὰ παιδιά εἶναι ὅλως μηχανικαί· ἀλλ' ἡ μηχανικὴ ἐργασία συντελεῖ μᾶλλον εἰς ἀποκτήνωσιν τοῦ μὴ ἀνεπτυγμένου ὄντος.

Ἡ διὰ τῶν ὑφισταμένων νηπιακῶν κήπων ἤδη ἀποκτηθεῖσα πείρα οὐδεμίαν ἐπιτρέπει ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ προμνησθέντος σκοποῦ.

Αἱ δὲ παραγωγαὶ τῶν μικρῶν ἐργατῶν τῶν καταστημάτων τούτων ἀπο-

¹ Τοιαῦτα εἰσῆχθησαν ἤδη ἐν Αὐστρίᾳ.

δεικνύουσιν, ὅτε ἀπὸ ἡλικίας πέντε μέχρι ἑπτὰ ἐτῶν τὸ παιδίον δύναται, οὐ μόνον νὰ κατασταθῇ χρήσιμον ἀλλ' ὅτι εἶναι μάλιστα εἰς θέσιν νὰ προσεγγίσῃ εἰς βαθμίδα τινὰ καλλιτεχνικῆς ἐργασίας, ἀνευ ἐξαντλήσεως τῶν δυνάμεών του.

Ἐὰν τὰριστουργήματα τῆς τέχνης πρόκειται νὰ πολιτίσωσι καὶ ἠθικοποιήσωσι τὸν λαὸν δὲν ἀρκεῖ νὰ ᾔησι ταῦτα προσιτὰ εἰς αὐτὸν διὰ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῶν θεωρίας, ἀνοιγομένων δηλ. αὐτῶ τῶν μουσείων καὶ τῶν πινακοθηκῶν· πρέπει προηγουμένως νὰ παρασκευασθῇ οὗτος, ὥστε νὰ ᾔησι ἱκανὸς νὰ ὠφεληθῆται ἐξ αὐτῶν, δεχόμενος διὰ τῆς θέας αὐτῶν ἐντυπώσεις ἐπενεργούσας ἐπὶ τοῦ πνεύματός του. Βεβχίως ὁμοίως δὲν δύναται νὰ δεχθῆ ἀληθῆ ἐντύπωσιν ἐκ τῆς θέας καλλιτεχνήματός τινος, εἰμὴ ὁ δυνάμενος ν' ἀντιληφθῆ, τοῦλάχιστον διὰ τοῦ αἰσθήματός τῶν ἐν αὐτῶ καλλωνῶν καὶ τῆς ιδέας, ἣτις εἶχεν ἐμπνεύσει αὐτό. Καὶ ὁμοίως μόνον ὁ δυνήθεις νὰ παραγάγῃ τι προσεγγίζον εἰς τὸ κάλλος καὶ ἐμφαίνον ποιάν τινα ἁρμονίαν, καθ' οἷονδήποτε τρόπον καὶ βαθμὸν, δύναται νὰ ᾔησι κατάλληλος νὰ αἰσθανθῆ καλλιτεχνικὰς ἡδονὰς.

Ἡ προπαρασκευὴ αὕτη τῆς καλλιτεχνικῆς ἐργασίας ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ θέλει συντελέσει ἐν ταύτῳ εἰς τὸ νὰ παράσχη τῷ βιομηχάνῳ τὴν ἀπαιτούμενην ἄνεσιν· διότι ὡς δεξιότερος ἐργάτης, θὰ ἐργάζεται ταχύτερον, θὰ κερδίζῃ πλείοτερα καὶ κατὰ συνέπειαν θὰ οἰκονομῇ χρόνον. Οὕτω τὸ ἠθικὸν αἰσθημα καὶ ἡ καλκισθησία, ἀναπτυσσόμενα ἐν τῇ ἐργατικῇ τάξει, θέλουσιν ὀδηγήσει τὸν λαὸν ν' ἀποκρούσῃ τὰς καθαρῶς ὑλικὰς καὶ βαναύσους διασκεδάσεις καὶ θέλει ἐπιτρέψῃ αὐτῶ νὰ ὠφεληθῆται ἀληθῶς ἐκ τῶν περιστάσεων, αἵτινες τῷ παρέχονται διὰ τῶν ἐκθέσεων τῶν καλλιτεχνημάτων.

Ἡ δημώδης φιλολογία τῶν ἡμερῶν μας τείνει νὰ καταστήσῃ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας προσιτὰς εἰς ὅλας τὰς τάξεις. Οὐδεμίαν δ' ἐπιστήμη ἀπαιτεῖ τὴν παρατήρησιν ὅσον αὗται. Εἶναι λοιπὸν σπουδαιότατον νὰ καταστήσωμεν τὸ παιδίον ὅσον τὸ δυνατόν ἐνωρίτερον προσεκτικὸν εἰς τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως. Ἡ κηπουρικὴ ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ, ἠνωμένη μετὰ στοιχείων τινῶν τῆς βοτανικῆς, παρέχει πάντα τὰ μέσα τῆς παρασκευῆς εἰς τὴν σπουδὴν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, δίδει δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὴν κλίσιν πρὸς τὴν γεωργίαν.

Ἴδου τὰ μεγάλα πλεονεκτήματα τῆς Φροβελιανῆς μεθόδου διὰ τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ. Ἡ δ' εἰσαγωγὴ αὐτῆς ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις οὐ μόνον δυνατὴ εἶναι, ἀλλὰ καὶ σχετικῶς εὐκόλος. Τοῦτο δὲ θέλει καταδείξει ἢ κατὰ τὰ ὑποδείγματα τοῦ παρόντος ὀδηγοῦ πρακτικὴ αὐτῆς ἐφαρμογὴ.

Ἄς μὴ ἀπατώμεθα· τὰ τέκνα μας ζῶσιν ἐν ἀτμοσφαίρᾳ μεμολυσμένη, ἣτις τοῖς ἀφαιρεῖ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἀφέλειαν τῆς ἡλικίας των· ζῶσιν ἄλλοτερ τὸ δέον μετὰ τῶν ἐνηλίκων καὶ μιμοῦνται τὸν τρόπον τῆς ζωῆς αὐτῶν. Αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ τῆς ἐπιστήμης ἀνοίγονται αὐτοῖς ταχύτερον τοῦ δέοντος,

ἐξ οὗ πηγάζει, ὅτι αἱ γνώσεις αὐτῶν εἶναι μᾶλλον φαινόμεναι καὶ ἐπιπό-
λαιοι ἢ πραγματικά. Πρὸ τῆς ἐπιστήμης ἔχουσι ἀνάγκην τοῦ βίου· ὡς δη-
μιουργήσωμεν λοιπὸν ἴδιον αὐταῖς κόσμον, ὅπου τὸ ὄμμα τῶν γονέων καὶ τῶν
παιδαγωγῶν ἐπιτηρεῖ μὲν αὐτὰ, ἀλλ' ὅπου αὐτὰ θέλουσι κατὰ τὸ εἶδος κα-
τασταθῆ τὰ ἐνεργὰ πρόσωπα. Ἐκεῖ θέλει ἐκδηλωθῆ ἡ φύσις αὐτῶν ἐλευθέ-
ρως καὶ ἀνυποκρίτως ἄνευ περιορισμοῦ, ἄνευ τῆς ἀξιώσεως τοῦ νὰ μιμηθῶσι
τοὺς μεγάλους, ἄνευ τῆς κατὰ συνθήκην ψευδοπολιτικῆς, ἄνευ τῆς ὑποκρισίας
τοῦ πλήθους. Ἐν τῇ ἀληθῇ καὶ φυσικῇ τῆς αὐτοῦ ἀτμοσφαιρᾷ τὸ παιδίον δὲν
θέλει ἔλθει εἰς πειρασμόν, ὅπως προσποιῆται τελειότητα, ἣν δὲν ἔχει, δὲν
θέλει κρύπτει τὰς ἀτελείας καὶ τὴν ἀμάθειάν του, ἀλλὰ θέλει μάθει νὰ
γνωρίζῃ τὰ ἐλαττώματά του καὶ νὰ κοπιᾷ ὅπως ἀποβάλλῃ αὐτὰ. Ὁ νη-
πιακὸς κήπος παρέχει αὐτῷ τὸν κόσμον τοῦτον μετὰ τῶν σκηνῶν τοῦ ἀνθρω-
πίνου βίου, ἄνευ τῶν κακιῶν αὐτοῦ.

Ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ βίου ὁ Φρόβελ παρουσιάζει αὐτῷ δι' εἰκόνων
τὴν ἱστορίαν τοῦ παιδικοῦ βίου ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν «Ὁμιλιῶν τῆς μητρὸς».
Τοῦτο περιέχει ἐν ἀρχῇ τὰς πρώτας σχέσεις τοῦ παιδίου πρὸς τὴν μητέρα
του, τὰς πρώτας περιθάλψεις, ὡς αὕτη τῷ παρέχει, τὰ πρῶτα παίγνια,
ἅτινα τῷ διδάσκει· εἶτα τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὰ λοιπὰ μέλη τῆς οἰκογε-
νείας, πρὸς ἄλλα παιδία καὶ ἄλλας οἰκογενείας· τὸ παιδίον βλέπει ἐκεῖ ἐπί-
σης τὴν παράστασιν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως, τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρας
κτλ., ἔτι δὲ καὶ σκηνὰς τοῦ βίου τῶν ζώων· σκηνὰς τοῦ κηπουρικοῦ καὶ τοῦ
γεωργικοῦ βίου· βλέπει τὸν οἰκογενειακὸν βίον ὑπὸ διαφόρους ἐπόψεις· εἶτα
τὰ ἐπαγγέλματα, τὸ ἐμπόριον, τὰς τέχνας κτλ., τὴν ἐκκλησίαν, τὴν λα-
τρείαν κτλ., σκηνὰς τοῦ ἠθικοῦ τοῦ παιδὸς βίου· τέλος βλέπει καὶ τὴν ἐκ-
δήλωσιν ἐν γένει τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἐφηρμοσμένου εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.

Ὁ λόγος τῆς μητρὸς ἐρμηνεύει εἰς τὸ παιδίον τὰς γενικὰς ταύτας σκη-
νὰς, ὡς καὶ τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ ἀτομικὸν βίον· οὕτω καταδεικνύει αὐτῷ ὡς ἐν
κατόπτρῳ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἱστορίαν, ἣτις εἶναι ἡ ἱστορία πάντων τῶν ὁμοίων
αὐτοῦ καὶ ἣτις παριστᾷ τὴν πραγματικὴν ζωὴν. Οὕτως ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας
θέλει παρασκευασθῆ, ὅπως βραδύτερον δυνηθῆ νὰ κατανοήσῃ ἐμδριθῶς τὴν
ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, δηλ. τὴν καθολικὴν ἱστορίαν. Θέλει ἴδει
διὰ συμβόλων, θέλει κατανοήσῃ αὐθορμήτως τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀναπτύ-
ξεως τοῦ ἀτόμου πρὸς τὴν ὁλοκλήρου τοῦ εἶδους. Αἱ ἐρμηνεῖαι τῶν εἰκόνων
αἱ διδόμεναι ἐν ταῖς «Ὁμιλίαις τῆς μητρὸς» κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης
νηπιότητος πραγματοποιοῦνται, οὕτως εἰπεῖν, βραδύτερον ἐν τῷ νηπιακῷ
κήπῳ. Τὸ παιδίον αὐτοπροσώπως διέρχεται δι' ὅλων τῶν σκηνῶν τούτων
τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Τὰ παίγνια καὶ αἱ ἀσχολίαι του παριστῶσιν αὐτῷ τὰ
πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἐντελοῦς ἀναπτύξεως, ἧς ἡ ἀνθρωπότης ἠναγκάσθη νὰ
διέλθῃ τὰς φάσεις. Ὁ τελικὸς σκοπὸς τῶν ἀσκήσεων τοῦ νηπιακοῦ κήπου
εἶναι ἐν αὐτῷ ἡ ἀναπαράστασις, ἡ ἀπομίμησις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς κατὰ

παιδικόν τρόπον, δηλ. διά παιγνίων. Τὸ παιδίον παρασκευάζεται οὕτως ἵνα παραστήσῃ τὸ ὀρισθὲν αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ μέρος, ἵνα καταλάβῃ βραδύτερον τὴν ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ θέσιν του. Ἀκολουθῶν δὲ μεθοδικῶς τὴν σειράν τῆς ἐν τῷ παρελθόντι ἀναπτύξεως τῶν ὁμοίων του, φυσικῶς θέλει εὐρεθῆ βραδύτερον ἐτοιμότερον, ὅπως πραγματοποιήσῃ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ αὐτό, τὰς νέας προόδους, ἅς ἡ πρόνοια ἐπιφυλάττει τῇ ἀνθρωπίνῃ δραστηριότητι.

Ἄλλὰ πῶς ἡ Φρόεβελ θέλει συνεχίσει ὡς πρὸς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ παιδὸς τὸ σύστημα αὐτοῦ, ὅπερ ἐφήρμοσε κατ' ἀρχὰς εἰς μόνην τὴν πρώτην νηπιότητα; Ἀπηντήσαμεν ἤδη εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην. Ἡ προσάρτισις τῶν παιδικῶν ἐργαστηρίων ἢ τῶν προπαρασκευαστικῶν βιοτεχνικῶν σχολείων εἰς τὰ κυρίως σχολεῖα θέλει συνεχίσει μεθοδικῶς τὴν τε φυσικὴν, τὴν διανοητικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐκ τοῦ νηπιακοῦ κήπου ἐξερχομένου μαθητοῦ τοῦ Φρόεβελ. Τὸ δὲ περὶ προκαταρκτικοῦ σχολείου κεφάλαιον τοῦ παρόντος ὁδηγοῦ θέλει καταδείξει κατὰ ποῖον τρόπον ἢ ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ Φροβελικὴ μέθοδος παρέχει τὴν ἀφετηρίαν πρὸς ἐκάστην ἐπιστήμην, ἐκάστην τέχνην καὶ ἕκαστον ἐπάγγελμα.

Πρὸς πλήρη ἀπόκτησιν τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος τῶν νηπιακῶν κήπων δὲν ἀπαιτοῦνται μόνον καλλιτεχνικὰ καὶ βιομηχανικὰ ἐργαστήρια, ὡς καὶ πρακτικὰ γεωργικὰ σχολεῖα εἰς χρῆσιν τῶν μαθητῶν ὅλων τῶν σχολείων, ἀλλὰ πρέπει πρὸς τούτοις νὰ ὁδηγῶνται οἱ μαθηταὶ καὶ εἰς ἐκδρομὰς πρὸς παρατήρησιν καὶ ἐρευναν τῶν φαινομένων καὶ τῶν προϊόντων τῆς καθ' ὅλου φύσεως· πρέπει νὰ ἐπισκέπτωνται τὰ ἐργαστήρια, τὰ μουσεῖα κτλ.

Τότε μόνον θέλουσι πραγματοποιηθῆ αἱ ὑπὸ τοῦ Φρόεβελ, ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Ἡ ἀνατροφή τοῦ ἀνθρώπου» δοθεῖσαι ἀρχαί. Ἡ νεολογία θέλει λάβῃ γνῶσιν τῆς πραγματικῆς ζωῆς ἐφαρμόζουσα ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτοθύμου καὶ ἐλευθέρως δράσεως· διὰ τοῦ μέσου δὲ τούτου θέλει κατορθωθῆ νὰ συμβαδίσῃ ἢ πεῖρα μετὰ τῆς θεωρίας καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς διδασκαλίας.

Αἱ τελειότεραι μέθοδοι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν ὑπάρχουσιν ἤδη. Δὲν ἐναπόκειται λοιπὸν τῷ Φρόεβελ ν' ἀνκαλύψῃ αὐτὰς ἐκ νέου, ἀλλ' αἱ ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Φρόεβελ ἀποκτηθεῖσαι διανοητικαὶ εἴσεις κατ' ἀνάγκην θέλουσιν ἐπενεργήσαι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν, ἐνῶ ἀπειναντίας τὰ μέχρι τοῦδε σχολεῖα ἀφαιροῦσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς πρωτοβούλους ιδέας.

Συνέχειαν λοιπὸν τοῦ νηπιακοῦ κήπου θέλει ἀποτελῆ τὸ Φροβελικὸν ἐργαστήριον, γῶρος ἐν ᾧ οἱ μαθηταὶ θέλουσι δικαιτᾶσθαι κατὰ τὰς ὥρας τῶν ἀνέσεών των, καθ' ἃς ἕκαστος προσκαλεῖται νὰ δώσῃ ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν εἰς τὰς ποικιλωτάτας ἐκδηλώσεις τῆς ἀτομικότητός του. Ὑπάρχουσι κίνδυνοι, οἵτινες οὐδέποτε καταλαμβάνουσι τὰς νεαρὰς ψυχὰς κατὰ τὰς ὥρας τῆς

προσδιορισμένης ἐργασίας, ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἀνέσεως καὶ τῆς τέρψεως. Τὸ δὲ Φροβελιανὸν ἐργαστήριον πρόκειται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βοήθημα εἰς τὴν συντήρησιν τῆς ἀγνότητος τῶν καρδιῶν, θέλει ἀνοψώσῃ τὰς διανοίας δι' ἠθικῶν ἡδονῶν, θέλει παράσχει ἠθικὰς ἀπολαύσεις διὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῶν πλαστικῶν τεχνῶν, ὡς καὶ διὰ τῆς γυμναστικῆς καὶ τοῦ χοροῦ, τῶν τοσοῦτον ὑγιεινῶν ἀσκήσεων. Αἱ δραματικαὶ παραστάσεις καὶ ἄλλαι παιδικαὶ θέλουσι παράσχει ἀθῶν διασκέδασιν, ὡς καὶ ἀφορμὴν πρὸς εὐχάριστον ἀποκάλυψιν τῶν ἀτομικῶν πλεονεκτημάτων. Ἡ δ' ἐπίβλεψις τῶν διευθυνόντων ἢ τῶν γονέων θέλει διατηρεῖ αὐτόθι τὴν τάξιν καὶ τὴν κοσμιότητα, χωρὶς νὰ παρακωλύῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς δράσεως.

Ἐξεθέσαμεν ἐν συντόμῳ τὴν συνέχειαν τῆς παιδαγωγικῆς ἰδέας τοῦ Φρόβελ. Πρὶν ὅμως φθάσωμεν εἰς τὴν πραγματικὴν τυχὴν ἐφαρμογὴν, ἐνδιαφέρει ἡμᾶς νὰ πραγματοποιήσωμεν τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, δηλ. τὴν διεύθυνσιν τῆς πρώτης ἀγωγῆς τῶν παιδῶν ὑπὸ τῶν μητέρων καὶ τῶν νηπιακῶν κήπων.

Ἐν τέλει προσθέτομεν, ὅτι ἡ σωτηρία τῶν μελλουσῶν γενεῶν ἐξαρτᾶται κατὰ μέγιστον μέρος ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τῶν μητέρων ἐπὶ τῶν νηπίων. Ὁ Φρόβελ παρέχει τὰ πρακτικὰ πρὸς τοῦτο μέσα, ὅπως ἐφαρμοσθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀληθῶν παιδαγωγῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ἦτοι τῶν μητέρων. Ἄς ὠφελῆθῃ ἐκ τούτων ἢ προῦσα γενεά.

Ἄς ἐλπίσωμεν δὲ ὅτι ὁ πρακτικὸς Ὁδηγὸς, ὅστις παρέχει τοὺς συνήθεις τρόπους τῆς μεθόδου τοῦ Φρόβελ, θέλει χρησιμεύσει, ὅπως εἰσαχθῇ αὕτη καὶ διαδοθῇ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκογενείαις. Ἄς ἐλπίσωμεν τέλος ὅτι αἱ οἰκογένειαι θέλουσι κατασταθῆ βοήθοι τοῦ νηπιακοῦ κήπου, ὡς οὗτος εἶναι βοηθὸς τῶν οἰκογενειῶν.

ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΜΥΘΟΛΟΓΟΥ ΕΥΤΡΑΠΕΛΟΙ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑΙ

*Sieben Legenden, von Gottfr. Keller.
Stuttgart, Göschen 1872.*

Αἱ ἀναρίθμητοι ἀγιογραφίαι, αἵτινες κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐγεννήθησαν ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν μοναστηρίων, παρέχουσιν ἐνίοτε ἰδίῳ τι σύμμιγμα χριστιανικοῦ μυστικισμοῦ καὶ ἀναμνήσεων εἰδωλολατρικῶν. Εἷς τινὰ τοιαῦτα ποιητικὰ πλάσματα διορθῶμεν εἰσέτι, ἄνευ πολλοῦ κόπου, τὰς κλασικὰς ἀναμνήσεις, ἢ τὴν ἀπωτάτην ἠχὴ τῶν σκανδιναυικῶν μύθων, καὶ συναντῶμεν πλείστους ἀγίους λίαν ὑπάπτου καταγωγῆς. Τὸ πλεῖστον ταύτων πιθανῶς ὀφείλονται εἰς τὸν ἀνώνυμον συγγραφέα τὸν καλούμενον λαόν, καὶ ἐκανονίσθησαν μετὰ πολλὰς μεταμορφώσεις, ἅς ὑπέστησαν ἐφ' ὅσον ἐφέροντο ἀπὸ